

Αστρογλωδυναμολόγος ή ένας προσωκρατικός του 21ου αιώνα*

Στη μνήμη της Κάρολ Τάκερ, Φόνισσας και Αγίας που δεν της δόθηκε «χάρη» και εκτελέστηκε στις αρχές του Φεβρουαρίου 1998 από τον George Bush Jr και τους δημίους του. Η εκτέλεση έγινε με ένεση. Η επιθανάτια αγωνία κράτησε 8 λεπτά.

Τι είναι η ζωή του ανθρώπου παρεκτός Τέχνη και Επιστήμη;
[...] διώχτε από ανάμεσά σας όσους επαίρονται
να περιφρονούν τις εργασίες της Τέχνης και της Επιστήμης
[...] να εργάζεσαι στη Γνώση είναι να οικοδομείς την
Ιερουσαλήμ: και να περιφρονείς τη Γνώση είναι να
περιφρονείς την Ιερουσαλήμ και τους Οικοδόμους της.

William Blake, Jerusalem
(plate 77)

1. Ανάμεσα σ' αυτούς που οικοδομούν την Ιερουσαλήμ του μέλλοντός μας, με Επιστήμη και Τέχνη, εν «Φαντασία και Λόγω», και προπαντός με το πυρ της ανατροπής και το ίδιο τους το αίμα, βρίσκεται και ο ποιητής του Χάους Έκτωρ Κακναβάτος.

Χτίζει ό,τι δεν υπάρχει ακόμα: την κατοικία μας στον Κόσμο και «θεμέλιοι του τοίχους της πόλεως παντί λίθω τιμίω κεκοσμημένοι. Ο θεμέλιος ο πρώτος ίασπις, ο δεύτερος σάπφειρος, ο τρίτος χαλκηδών...» (Αποκ. κα' 19)

και που οι πέτρες ω αυτές...
άλαλες σαστισμένες τυλίγονταν στον ίσκιο τους
και φεύγανε που τις κοιτούσα
και που η κίσσα πίσω τους φωνές
σάρδιε
ίαςπη
αιματίτη
(Χαοτικά Α', Άγρα 1997, σελ. 30)

«ο τέταρτος σμάραγδος, ο πέμπτος σαρδόνυξ, ο έκτος σάρδιον...»

Ο Σάββας Μιχαήλ είναι συγγραφέας

* Το κείμενο αποτελεί παρουσίαση των *Χαοτικών Ι* του Έκτορα Κακναβάτου στη Στοά του Βιβλίου (Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1998).

Η Ιερουσαλήμ οικοδομείται με Επιστήμη και Τέχνη, λέει ο Μπλέικ. Κι ο Κακναβάτος στη δικιά του περιπλάνηση αναζητάει τη σύνθεσή τους. Αυτό που ονομάσαμε, παίρνοντας τους όρους του Alain Badiou και αντιστρέφοντας τη θέση του: *Roème/Mathème*, Ποίημα/Μάθημα. Ενώ ο Badiou επισύρει την προσοχή στην ανάγκη ενός σαφούς διαχωρισμού ανάμεσα στη διαδικασία γένεσης του Ποιήματος και σ' εκείνη της μεταδόσιμης επιστημονικής γνώσης, με πρότυπο τα μαθηματικά, ο Κακναβάτος, αντίθετα, επιδιώκει μια νέα, βαθύτερη σχέση τους. Δεν πρόκειται για μια εξωτερική συσχέτιση ποίησης και επιστήμης, για αναγωγή της μιας στην άλλη, για συρραφή τους. Δεν αφορά μια αλίευση γοητευτικών και παράδοξων σημειονότων από τις σύγχρονες επιστημονικές γλώσσες για τη διακόσμηση των ποιημάτων, ούτε καν για τη χρήση επιστημονικών όρων ως μεταφορών, «ποιητική αδειά». Το ζητούμενο είναι μια, κατά κάποιο τρόπο, αλληλοπεριχώρηση, αλληλοδιείσδυση και αλληλομετατροπή της ποίησης και της επιστήμης.

Ο Ένγκελς ζητούσε σε κάθε ανακάλυψη στις φυσικές επιστήμες που αφήνει εποχή (και πολύ περισσότερο σε κάθε καμπή της ανθρώπινης ιστορίας) ν' αλλάζει μορφή ο υλισμός (*Λουδοβίκος Φόυερμπαχ*). Ο Κακναβάτος ζητάει να μεταμορφωθεί η ποίηση με τις συνταρακτικές ανακαλύψεις που συντελέστηκαν στον αιώνα μας, ενώ η επιστήμη, απελευθερωμένη από την αρπάγη του θετικισμού, ν' αποδώσει δικαιοσύνη στη Φαντασία, να της δώσει φτερά για πτήσεις ιλιγγιώδεις. Το Ποίημα-Μάθημα είναι αλληλένδετο με την κίνηση για την άρση του χάσματος ανάμεσα σε Τέχνη και Επιστήμη και, παραπέρα, για την υπέρβαση του ίδιου του καταμερισμού της εργασίας, που κερματίζει και αλλοτριώνει τον άνθρωπο. Με άλλα λόγια, είναι αλληλένδετο με την οικοδόμηση της Ιερουσαλήμ του μέλλοντός μας.

Μαζί με τον Ανδρέα Εμπειρίκο, ο Έκτωρ Κακναβάτος, αυτός «ο πιο ακραιφνής υπερρεαλιστής της γενιάς του», κατά τον Αργυρίου, και ο πιο *εμπειρίκειος*, θα οραματιστεί την Ιερουσαλήμ ή Οκτάνα ή Ουτοπία ως το *Άνευ ορίων και άνευ όρων*, πανευφρόσυνο και ερωτικό κι αταξικό millenium της ελευθερίας μας.

Το Ποίημα-Μάθημα προχωράει διαρκώς προς το μέλλον, πάντα ανοιχτό και πάντα άγρυπνο, ευαίσθητο και δεκτικό σ' ό,τι ο ίδιος ο ποιητής έχει ονομάσει «*νέες γενιές των ερωτηματικών*», που γεννούν οι αναστατώσεις κι οι ανατροπές των επιστημών: της «βαντικής φυσικής, της κοσμολογίας, των μαθηματικών, της βιολογίας. Με την υποδοχή της θερμοδυναμικής των ανοικτών συστημάτων μακριά από την ισορροπία του Ilya Prigogine, της γεωμετρίας των fractals του Benoit Mandelbrot και της θεωρίας του Χάους, το Ποίημα-Μάθημα, χωρίς να χάσει τίποτε από τον υπερρεαλιστικό του οίστρο, το αντίθετο, μεταμορφώνεται σε *Ποίημα του Χάους*. Τα *Χαοτικά I* είναι η πρώτη ανθοφορία του.

Η Ιερουσαλήμ του μέλλοντός μας έχει τα θεμέλιά της όχι στο υπερπέραν αλλά στο Χάος.

Και τι ξέρεις από το Χάος εσύ
 που η λέξη συναντούσε τα οστά της
 και τα ονομάτιζε με αγιασμένα ονόματα
 σάρδια
 ίασπη
 αιματίτη

2. Τα Χaosικά τα διατρέχει το ρίγος ενός προσωκρατικού ενώπιον της Φύσεως. Αλλά ο Κακναβάτος είναι ένας προσωκρατικός της αυγής της τρίτης χιλιετίας. Ο κόσμος του δεν είναι εκείνος των ορίων, ο παγιδευμένος στον κυλικό χρόνο των αρχαίων ή και στον κενό, απόλυτο, νευτώνειο χρόνο της αρχής των Νέων Καιρών. Είναι Σύμπαν ανοικτό, μη ευκλείδειο, τετραδιάστατο (τουλάχιστον) με το σχετικό, ανομοιογενή, μεταβαλλόμενο χρόνο να είναι

ένα πλεούμενο
να χάνεται πέρ' από ορίζοντες
σ' αρχιπέλαγα βαρύτητας (σελ. 43)

Η πιο σημαντική, ίσως, συνέπεια της θεωρίας του Χάους, μετά από την επανάσταση που έφερε η θεωρία της σχετικότητας, αφορά ακριβώς το χρόνο:

Ο ΧΡΟΝΟΣ είναι εξωμήτριο του Χάους (σελ. 18)

γέννημά του έξω από μια τάξη που θα προϋπέθετε μήτρα, αταξία της αταξίας που γεννά η αταξία.

«Πυροβάτης» ο χρόνος, ένα ναρκοπέδιο φαίνεται να μην μπορεί να πατήσει, αδυνατεί να μεθύσει, στη ρίζα της ζωής, το DNA:

την διπλοέλικη νουκλεϊκή τετράδα λέω
που αναπαράγεται
και σε χλευάζει
και λυσσάς
Κρόνιε παππού εδά 'ναι που έσπασες (σελ. 37)

Ο Κακναβάτος νιώθει κυριολεκτικά άγχος υπαρξιακό μπροστά στη φαινομενική παντοδυναμία ενός βιολογικού ντετερμινισμού, μιας τυραννίας του παρελθόντος, απ' την οποία καλεί τη γεωμετρία του Χάους να μας σώσει, να σώσει το μέλλον:

Κανένα πέραςμα λοιπόν επέκεινα του ελαχίστου
ανάμεσα στα ελάχιστα
ω γεωμετρία αίμα που στάζει απ' τ' αρμόνια
σώσε... (όπ.π.)

Ο ποιητής αναζητάει τη δυνατότητα της σωτηρίας μέσα στην ενεργό πραγματικότητα, μέσα στα έγκατα της ύλης, όπου και η χαοτική «παρέγκλιση» του Επίκουρου. Εκεί καταδύεται.

Κιανοδρόμος μεταξύ των πρωτονίων και των νετρονίων, ονειρουργώντας με νετρίνα, γλιστράει με τα γλοιόνια και συνομιλεί με τα κουάρκς. Κατεβαίνοντας «από βυθό σ' άλλο βυθό / όπου δεν υπάρχει άλλος», ανυψώνεται τελικά μέχρι τα άστρα και το άνευ ορίων και άνευ όρων του μέλλοντός μας. Τα quarks, ως γνωστόν, γλωσσικά πλάσματα του James

Joyce, μεταπήδησαν από την ονειρική γλώσσα του *Finnegans Wake* στη γλώσσα της κβαντικής φυσικής και στο μικροσύμπαν του ελαχίστου.

Θα μπορούσαμε να ψάξουμε και να βρούμε στην ίδια ονειρική γλώσσα μια λέξη που να συμπυκνώνει τα χαρακτηριστικά του ποιητή των *Χαοτικών*. Θα του ταίριαζε ίσως ο χαρκτηρισμός που δίνει στον εαυτό του, στο 7ο κεφάλαιο του *Finnegans Wake*, ο Mercios Shem, ο Σημ ο Ελεήμων ή Σεμ, στα ιρλανδέζικα ο Τζιμ – δηλαδή ο ίδιος ο Τζέιμς Τζόυς. Είναι μια λέξη που ο ιρλανδός Όμηρος συνθέτει στα ελληνικά: *αστρογλωδυναμονολόγος!* (βλ. J. Joyce, *Finnegans Wake*, Faber and Faber, 1975, σελ. 194). Από την κατάληξη -λόγος φαίνεται να πρόκειται για επιστήμονα, μελετητή των άστρων και της γλώσσας, των δυνάμεων και της δυναμικής τους. Ταυτόχρονα, όμως, ακούγονται κι άλλα σ' αυτή τη λέξη-σύνθημα. Το τέλος της μπορεί να διαβαστεί και ως *μονόλογος* και μάλιστα με απόηχο αρχαίου δαίμονος –δυναμονόλογος. Μονόλογος ενός αστροτρωγλοδύτη – αστρωγλοδυναμονόλογος. Ενός τρωγλοδύτη-ποιητή που κατοικεί σε δαιδαλώδεις αστροσπηλιές, σ' ένα γαλαξία της γλώσσας...

3. Ο ποιητικός υπερρεαλισμός των *Χαοτικών* δεν είναι σκοταδιστικό κάλεσμα ανορθολογισμού, διάλυσης του Λόγου. Το αντίθετο, μέσα από τους νέους ορίζοντες της επιστήμης, αναζητά ένα Λόγο *υψηλότερο*, καθώς ο ορθολογισμός σακατεύεται, τα όρια ανοχής της τυπικής λογικής έχουν ξεπεραστεί από τις ίδιες τις ανακαλύψεις, τα μέτρα της έχουν συντριβεί κι από τον υπερθερμασμένο λέβητα του ζέοντος Χάους ξεχνούνται ανήκουστοι μέχρι τώρα ήχοι:

ΣΑΚΑΤΕΜΕΝΑ ξέμειναν τα μέτρα
η καλδέρα του Χάους ξέχειλη
από ευφάνια φωνήεντα (σελ. 14)

Μαζί με τον Prigogine, ο Κακναβάτος αναγγέλλει τη λογική τάξη της αταξίας, την ευφύια της:

ΜΗ ΦΥΛΑΓΕΣΑΙ από την αταξία
είναι ευφυής
Η τάξη είναι αγκύλωση Φυλάξου
Η τάξη στο ανατομείο
Ψάξτε μέσα της για τα νεοπλάσματα
για άτυπα κύτταρα αριθμού
για συμφύσεις χωροχρόνου
Το Χάος σηματοδοτεί δε λέει (σελ. 29)

Εκήβολος χρησμών (σελ. 4) ο ποιητής παραπέμπει στον Απόλλωνα του Ηράκλειτου, που «ούτε λέγει ούτε κρύπτει, αλλά σημαίνει» (απόσπ. 14).

Απολλώνειο το Χάος. Ιαματικό, όχι μόνο για τις αρρώστιες του σκοταδισμού και των ανορθολογικών προλήψεων αλλά και για την αγκύλωση με την οποία θέλουν να μας καθη-

λώσουν στην καθεστηκυία τάξη και τις συμβάσεις της όλοι αυτοί που καταγγέλλονται από τον ποιητή: οι άνοες (σελ. 10), οι «ταλαντούχοι ασπάλακες» (σελ. 32), οι «υποτακτικοί του παγωμένου γύψου» (σελ. 14), όσοι ευνοούν την «ποινικοποίηση της ευφυΐας» (σελ. 32), οι «οξύουροι τέρατα λαπαροδίατοι Συβαρίτες» (σελ. 41).

Γελάστηκαν όσοι νόμισαν ότι εξατιμίστηκε η, γνωστή από τα προηγούμενα ποιήματά του, οργή του Κακναβάτου. Δεν οργίζεται μόνο αλλά και αγρυπνεί και προειδοποιεί για θύελλες και επιθέσεις κατά των πυρπολούντων ποιητών:

ΛΑΜΠΕΣ ΘΥΕΛΛΗΣ από καύτρες αστεριών κι από ιώδιο
προφτάστε...

Βυσσοδομούν εις βάρος της κοιμήσεως
Σολωμού και Κάλβου
των ανθρακένων

Η προειδοποίηση γίνεται επείγουσα, καθώς στις μέρες μας ανανεώνονται οι επιθέσεις κατά του υπερρεαλισμού, ιδιαίτερα του εγχωρίου και προπαντός κατά του γενάρχη του, Ανδρέα Εμπειρίκου. Οδηγοί τυφλοί ή τυφλωμένοι δεν μπορούν να διακρίνουν τον εθνικισμό από το διεθνισμό, την επανάσταση από την αντεπανάσταση και καθυβρίζουν «σωβινιστή» και ...«φασίστα» το φλογερό εξάγγελο μιας πανανθρώπινης αταξικής κοινωνίας, το ναυπηγό και πλοηγό του Μεγάλου Ανατολικού! (Αλλά περί τούτου αλλού και άλλοτε). Ευτυχώς, ο Κακναβάτος παραμένει αδιάλλακτα εμπειρικός!

Γελάστηκαν όσοι θα θέλανε να είναι φυγή από την Ιστορία, η στροφή του στο Χάος. Το αντίθετο συμβαίνει. Όσο βαθύτερα αγγίζει τη διαλεκτική της χαοτικής Φύσης, τόσο οξύτερος γίνεται απέναντι στα κοινωνικά δεινά και τις τραγωδίες της Ιστορίας, που γνώρισε από πρώτο χέρι, μαθητεύοντας στην Αντίσταση, στα νησιά της εξορίας, στους διωγμούς μετά τον Εμφύλιο.

Γι' αυτόν τον ακραιφνή υπερρεαλιστή, που από τα πρώτα βήματα ξέκοψε από τα σταλινικά συνταγολόγια περί σοσιαλιστικού ρεαλισμού και που ποτέ δεν έκανε «ποίηση της ήττας», ο υπερρεαλισμός ήταν και είναι πάντοτε πρόταση ανατροπής και πράξη αντίστασης.

Αγρυπνά μπροστά στην έκπτωση των καιρών και αντιστέκεται:

Η ΣΤΕΓΗ ΜΟΥ κάποτε με χελιδόνια
τώρα με σκορπιούς
Θρασύ το λάθος περιφέρει το λοφίο του
ξωπίσω του λαός και άνοες αλαλάζουν
Φίλτρα της ακοής μου αντισταθείτε (σελ. 20)

Στην καρδιά των Χαοτικών βρίσκεται το Γενεαλογικό των Μυδραλίων, το ποίημα της Οκτωβριανής Επανάστασης:

Από έναν Οχτώβρη βορινό και δώθε
δεν διαβάζονται τα αρχοντολόγια

μόνον άκου: τα μυδράλια
κατάγονται από κίνδυνο
και από κουδουνίστρα επανάστασης
οιακίζοντας αλφάβητο (σελ. 46)

Ξεκόβοντας με «τα αρχοντολόγια», τα γονικά της καθεστηκυίας τάξης, μια νέα γενεαλογία εγκαινιάζεται: αφορά στη συνολική πορεία του ανθρώπου και προπαντός στις «νέες γενιές των ερωτηματικών» που προκύπτουν από τις επαναστατικές ανακαλύψεις των επισημών και την κατάρρευση του μηχανιστικού κοσμοειδώλου. Η Επανάσταση «οιακίζει», πηδαλιουχεί το αλφάβητο της νέας γλώσσας, της «άλλης γλώσσας» (σελ. 13) με την οποία

ίσως οι σεληνιακοί αγγίσουν τα σφυρά της αταξίας
και ξεχυθεί ορίζοντας αλλότροπος
από τ' ανατιναγμένο ρόδι

Σαν ν' ακούγεται απόμακρος ο απόηχος ενός τραγουδιού της Κομμούνας του Παρισιού:

Car le Soleil de la Science	Γιατί ο Ήλιος της Επιστήμης
se leve rouge a l'horizon...	ανατέλλει κόκκινος στον ορίζοντα

Τα δε πάντα οιακίζει κεραυνός.

4. Με τα Χαοτικά του, ο Έκτωρ Κακναβάτος διεισδύει, με τη δικιά του σήραγγα, όχι απλώς σε μια συγκλονιστική περιοχή της ποίησής του αλλά στη διακεκαυμένη ζώνη όπου διακυβεύεται το ίδιο το πρόταγμα της νεωτερικότητας. Κι όπως λένε οι στίχοι του,

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ η σήραγγα μα η διαδρομή της που
ανακαλεί κεκοιμημένους ανιόντες (σελ. 17)

Η μοντέρνα αυτή διαδρομή έχει κατεύθυνση προς το Χάος
και πάντοτε
στο Χάος πηγαίνει μια νοσταλγία,

έγραφε ο Holderlin (G.E., St 2, p. 197)

Η νοσταλγία του Χαστικού, ο νόστος προς το Χάος: ιδού το αόρατο ηλεκτρικό ρεύμα που διαπερνάει τη ραχοκοκαλιά του σύγχρονου κόσμου από τις απαρχές του. Πηγάζει από την ίδια την καταστατική του συνθήκη: το τέλος και τη ρήξη της προκαπιταλιστικής κοινότητας, της φυσικής οικονομίας, του κλειστού κόσμου, του κυκλικού χρόνου —και το άνοιγμα προς το Άπειρο και το Καθολικό.

Η νοσταλγία του Χαστικού δεν εκδηλώνεται μόνο ούτε τόσο στις ρομαντικές εξάρσεις. Εμφανίζεται, όπως ο Holderlin δείχνει στο προαναφερθέν ποίημα, σε κάθε ιστορική κρίση της μετάβασης, που κάνει απρόοπτο το μέλλον και ανέφικτη την επιστροφή στο παρελθόν.

Μπορεί έτσι να κρύβεται ακόμα και πίσω από κλασικά ή νεο-κλασικά πρότυπα, πίσω από την καρτεσιανή νηφαλιότητα ή και τις κανονιστικές αρχές ενός Καντ.

Ο Holderlin, ο πρώτος που πήγε, όντως, πέρα από τον Καντ, είναι κι εκείνος που συνέλαβε βαθιά τη διαλεκτική της νεωτερικότητας ως διαλεκτική της «νηφαλιότητας», της οργανικότητας, από τη μια, και της τάσης προς το «α-οργικό», το μη οργανωμένο, το Χαοτικό, από την άλλη. Οι πυκνότητες όσο και βαθύτατες συλλήψεις του Holderlin εκτίθενται στις *Επισημάνσεις* του στις τραγωδίες του Σοφοκλή και στις *επιστολές του στον Bohlendorf* (βλ. τη μετάφραση των επιστολών καθώς και όλο το *Επίμετρο στον F. Holderlin, Ελεγείες, Ύμνοι και άλλα ποιήματα*, Μτφ. Στέλλα Νικολούδη, Άγρα, 1996). Στο κέντρο ή, ακριβέστερα, στο σημείο τομής (casus) με χαϊλντερλιανούς όρους, της όλης διαλεκτικής βρίσκεται το ζήτημα και η κατεύθυνση της *Umkehr*, της αναστροφής ή μετα-στροφής.

Αυτή, ως *κατηγορική μετα-στροφή*, αφορά το ίδιο το θεϊκό, την απουσία και έλλειψή του στους Νέους Καιρούς, του θανάτου του Θεού ή της αποχώρησής του, της «απο-στροφής του προσώπου Του», σύμφωνα με τη βιβλική προειδοποίηση. Αυτή η κατηγορική μετα-στροφή ή αναστροφή υποχρεώνει τον ίδιο τον άνθρωπο να στραφεί στη γη και στον εαυτό του, ν' αλλάξει κατεύθυνση στην ιστορική του πορεία. Εδώ, ακριβώς, ο Holderlin εισάγει τη ριζική διάκριση ανάμεσα στους Αρχαίους και τους Μοντέρνους, τους Έλληνες και του «Εσπέριους», όπως αποκαλεί τους ανθρώπους της σύγχρονης Δύσης.

Οι Έλληνες είχαν ιδιαίτερη τους αφετηρία το «πυρ εξ ουρανού», το «ιερό πάθος», το α-οργικό και προχωρούσαν στο αντίθετό τους, στην τιθάσευση του πάθους, την οργανικότητα, τη σαφήνεια της παρουσίας, την αρμονία της παράστασης. Μετέτρεπαν το χάος της Φύσης σε κόσμο του Πολιτισμού.

Οι Εσπέριοι, αντίθετα, έχουν αφετηρία την κατάληξη των Ελλήνων και από την «ηραία νηφαλιότητα» του Πολιτισμού κινούνται προς το άπειρο της Φύσης.

Όταν η ιστορική κίνηση τόσο των Αρχαίων όσο και των Μοντέρνων φτάσει στο κρίσιμο όριό της, ο «Πατέρας του Χρόνου» επιβάλλει την τομή και την ανα-στροφή, τη *vaterlandische Umkehr*, την αναστροφή/επιστροφή στο γενέθλιο τόπο, την αφετηρία, το ίδιον. Μια αφετηρία που, όπως λέχτηκε, είναι διαμετρικά αντίθετη στους Έλληνες και στους Εσπέριους.

Η επι-στροφή αυτή απαιτεί την «ολική αναστροφή» όλων των παραστάσεων και των μορφών. Είτε κατορθώνεται σ' ένα επίπεδο υψηλότερο εκείνου της αφετηρίας είτε διαλύεται στο χάος. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχει ένα τραγικό τίμημα.

Στην περίπτωση των Μοντέρνων, κατά τον Χαϊλντερλιν, το ζήτημα δεν είναι να επι-στρέψουν και να μιμηθούν τη σαφήνεια των ελληνικών μορφών —να επιστρέψουν στην ηραία «νηφαλιότητα», το κατόρθωμα των Ελλήνων και την αφετηρία των Εσπέριων. Όπως γράφει στον Bohlendorf, το ζήτημα είναι ότι «τους Έλληνες θα πρέπει να τους υπερβαίνουμε μάλλον στο ωραίο πάθος [...] παρά στην ορμητική ετοιμότητα του πνεύματος και στο χάρισμα της παρουσίας» (βλ. έκδοση Άγρας, όπ.π., σσ. 207-208). Μ' άλλα λόγια, η επιστροφή πρέπει να γίνει στο «πυρ εξ ουρανού» και στο «ιερό πάθος» της αρχαίας αφετηρίας — η οποία, όμως, πρέπει να ξεπεραστεί.

Τα πράγματα είναι ακόμα πιο περίπλοκα, καθώς οι ίδιοι οι αρχαίοι δεν είχαν ιδιοποιηθεί το ίδιον τους, την αφετηρία τους. Ο Philippe Lacoue-Labarthe, δίνει έμφαση στο γεγο-

νός: «Οι Έλληνες ουδέποτε ιδιοποιήθηκαν αυτό που είχαν ιδιον [...]. Το *ιδιον των Ελλήνων* είναι αμίμητο επειδή ουδέποτε έλαβε χώραν» (όπ.π., σελ. 232).

Ο ίδιος ο Χαίλντελιν όμως, για την ακρίβεια, λέει κάτι άλλο: «Οι Έλληνες ελέγχουν λιγότερο το ιερό πάθος [υπογραμμισή δική μας], μια και αυτό τους είναι έμφυτο, ενώ απεναντίας διατρέπουν με το χάρισμά τους όσον αφορά την παρουσίαση», στην επιτυχία τους να ιδιοποιούνται αληθινά το ξένο (όπ.π., σελ. 200).

Το *ιδιον*, λοιπόν, της αρχαίας αφετηρίας δεν είναι απόν αλλά «λιγότερο ελέγξιμο», όχι επαρκώς ιδιοποιημένο: δηλαδή είναι *αλλοτριωμένο*. Δεν είναι ανύπαρκτο αλλά η ύπαρξή του βρίσκεται σε διαδικασία *αποξένωσης* εξαρχής. Σ' αυτό συνίσταται και το Τραγικό, όπως δείχνει ο Χαίλντελιν: «Το απεριόριστο γίνεσθαι-εν», η ένωση της Φύσης με τα μύχια του ανθρώπου, «αποκαθαίρεται διά του απεριορίστου χωρισμού» (Remarques sur Oedip, sur Antigone, 10/18, pp. 62-63, βλ. Άγρα, όπ.π., σελ. 228).

Η αφετηρία των Ελλήνων «ελέγχεται λιγότερο» από τους ίδιους ακριβώς λόγω αυτού του πρωτογενούς τραύματος, της βίαιης απόσχισης του υποκειμένου από το αντικείμενο ως τιμήματος της διαδικασίας αλληλοδιείσδυσης του δεύτερου και του πρώτου, της Φύσης ή και του ανθρώπου.

Και οι δυο αφετηρίες, τόσο των Ελλήνων όσο και των Εσπέριων, είναι *αλλοτριωμένες*, μη ιδιοποιημένες από τους ίδιους, αλλά για διαμετρικά αντίθετους λόγους και με αντίθετη μορφή. Το «ιερό πάθος» των Ελλήνων είναι αλλοτριωμένο στην αφετηρία λόγω του «απεριορίστου χωρισμού» του ανθρώπου από τη Φύση, που επιφέρει σαν τίμημα η αμεσότητα της σχέσης του Ανθρώπου με τη Φύση, η οποία υπάρχει ακόμα στην αρχαία κοινότητα.

Αντίθετα, η «ηραία νηφαλιότητα» των Δυτικών είναι αλλοτριωμένη στην αφετηρία της λόγω του «απεριορίστου χωρισμού» του ανθρώπου από τον άνθρωπο στη σύγχρονη κοινωνία, της παγίδευσής του μέσα σε σχήματα και παραστάσεις άκαμπτες, της *εμμεσότητας* της σχέσης με τη Φύση, που διαμεσολαβείται και από την ακραία αλλοτριωτική σχέση του ανθρώπου από τον άνθρωπο.

Το ζητούμενο, κατά τον Χαίλντελιν, είναι μια «γενέθλια αναστροφή», μια επι-στροφή στο ιερό πάθος που θα το ξεπερνάει, καθώς θα ξεπερνάει τους όρους της αλλοτρίωσης —κάθε αλλοτρίωσης, αρχαίας και σύγχρονης— αποκαθιστώντας σ' ένα *υψηλότερο* επίπεδο το «γίνεσθαι-εν» με τη Φύση και το «α-οργικό». Γι' αυτό και ο Χαίλντελιν μιλάει για μια διαδικασία διάβασης και πρόσληψης τόσο του ίδιου όσο και του ξένου που θα οδηγήσει στο πιο δύσκολο, σε ό,τι αποκαλεί «ελεύθερη χρήση του ίδιου» (όπ.π., σελ. 209), μη αποξενωμένη, ελεύθερη επανιδιοποίηση του ίδιου, απελευθερωμένου πια από ό,τι το τραυμάτιζε και το αλλοτρίωνε στη ρίζα του.

Κάτω απ' αυτούς τους όρους, η επιστροφή στο «α-οργικό» δεν είναι επιστροφή στο *διαλυτικό*, κοινώς εννοούμενο χάος ούτε στο αρχαϊκό *ησιόδειο* χάος, αλλά στο *χάος του Ilya Prigogine* και της νεότερης επιστήμης και σε μια νέα, χωρίς ιστορικό προηγούμενο σχέση του ανθρώπου και της Φύσης, άνευ ορίων άνευ όρων. Ο ίδιος ο Prigogine βλέπει ως Umkehr, ανά – ή μεταστροφή όσα συντελούνται σήμερα στις επιστήμες. Γράφει: «Η ριζική αλλαγή στις αντιλήψεις της επιστήμης, η μετάβαση στο χρονικό και στο πολλαπλό μπορεί να ιδωθεί ως ανατροπή της κίνησης που έφερε τον ουρανό του Αριστοτέλη στη γη. Τώρα φέρνουμε τη γη στον ουρανό» (*Fin des Certitudes*, 1996).

Προς αυτό το Χάος επιτελείται και ο ποιητικός νόστος των *Χαοτικών* του Κακναβάτου. Το ότι πρόκειται για μια *Vaterlandische Umkehr*, μια ανα-στροφή στο γενέθλιο τόπο, φαίνεται σαφώς στο ποίημα *Διαδικασίες Μετασχηματισμού* (σελ. 43).

Τα πράγματα, άκαμπτα μέσα στη συμβατική τους παρουσία, μέσα στην «πραγματοποίηση» των ιδίων των ανθρώπινων σχέσεων, γίνονται μολυσματικά. Η ίαση απαιτεί την αντιστροφή κι «αναγόμευση» στην πηγή τους, στην «υπέρθερμη αρχή»:

ΠΡΟΣΕΧΕ... είναι κολλητικό
Τα πράγματα είναι μεταδοτικά
Είναι στιγμές που η εμφάνειά τους
είναι ασήκωτη τα παραμορφώνει
Κι είναι ανάγκη να σπάσουν
να σκορπίσουν
να πάνε για αναγόμευση
να επιστρέψουν στην υπέρθερμη αρχή
στ' αρχαίο πλάσμα

5. Επιστρέφοντας στο αρχέγονο Χάος, την «υπέρθερμη αρχή», ο ποιητής ανιχνεύει τη ζώνη μετάβασης από το άρρητο στη λέξη, τις ίδιες τις ρίζες της γλώσσας και της Ποίησης. Περι-γράφει, έτσι, το χώρο του Αχώρητου, ό,τι ξεφεύγει από τη συμβολοποίηση, αυτό που ο Lacan ονομάζει το *Πραγματικό* (Reel).

Αντιστεκότανε στον ονοματισμό του
αντιστεκότανε μην το ευνοχίσουνε
μη γίνει άφαντο πίσω από 'να όνομα
μην καταντήσει σημαινόμενο
ανάτηρο να το φροντίζει κάποια λέξη... (σελ. 33).

Όταν ο Κακναβάτος επιμένει ότι

ΔΕΝ ΠΑΡΑΠΕΜΠΕΙ σε γλωσσότυπο το Χάος
δεν είναι σημαινόμενο
αν είναι να κατοικηθεί
θα είναι ιδεοπτέρυγες οι εγγάτοικοί του (σελ. 15)

αντιμάχεται τη σωσυριανή αντίληψη περί σημείου και τις στρουκτουραλιστικές σχηματοποιήσεις και υπερασπίζεται το Χάος ως χώρο του Αχώρητου, τόπο του Πραγματικού. Στη δική του «άγρια νοημοσύνη» (σελ. 31), στην ευφυΐα της αταξίας (σελ. 29), στη γεωμετρία των φράκταλς, συλλαμβάνει το ασύλληπτο, ό,τι ξεφεύγει και από την απόχρη του Χρόνου, το *άρρητο* μέσα στην κίνηση της ύλης:

ΚΙ ΑΙΦΝΗΣ το άρρητο μια σαστισμένη σαύρα
 πάνω σε ξερολιθιά
 στα εσώρουχα του καταρράχτη
 στην αϊπνία του κροταλία
 στην αφράτη γεωμετρία των φράκταλς
 [...]
 ο χρόνος είναι ηχοβλεψίας αιρεστονουργός
 η απόχη δεν πιάνει το άρρητο (σελ. 31)

Επειδή το άρρητο βρίσκεται στα έγκατα της ύλης κι όχι σε κάποιο επέκεινα, δε χωρίζεται με σινικά τείχη από τη γλώσσα, προϋπόθεση της οποίας είναι και στην οποία μεταβαίνει. Ο Κακναβάτος ιχνηλατεί σημείο προς σημείο τις μεταβάσεις. Από το Χάος, που «είναι *αΧός* και *ιαΧή*» (σελ. 12), καταρχήν «*άχη* *ιαχή*» και «*άγλωσσος* *αχός*» (σελ. 25), αρχίζει «η γόμωση της σιωπής», η «παρήχηση του Χάους» (σελ. 40), «τριγμός» κι «αλάλητο φωνής» (σελ. 27), «υλακές [...] / – αν ακούς – / βαθιά του Υτρίου» και των στοιχείων, μέχρι που αναδύεται «*βυθόθεν ψίθυρος*»:

Απ' το βυθό του βάραθρου αναθρώσκει ψίθυρος
 του σίγμα
 λες και κάτω από αφάνες έρπει όφης (σελ. 40)

Μετά τον ψίθυρο φτάνει ο απόηχος από «*διφθόγγους παραμιλητούς*» (σελ. 27) και καταλήξεις ρημάτων:

Ρήματα με μαύρο κροσσωτό μαντήλι γύρω στο κούτελο
 διαβαίνω τις ρούγες αλυχτώντας
 έω εύω ύω ύω... αίω... άω...
 [...] ,
 τούφες τούφες θειάφι του άρρητου στα ριζά του ρείθρου
 με λίγα απ' τα εφτάψυχα
 άω έω όω ύω
 σαρίδια τα 'σερνε το αεράκι...
 άκουα ο τριγμός εντός μου (σελ. 24)

Μέσα από το «γενέθλιο του Χάους» ο Κακναβάτος ακούει τη γένεση της λέξης:

Ρώτα την λουπόν τη λέξη πούθε ήρθε τη
 ρώτα την για τα γονικά της
 για την αντάρα γύρω της... (σελ. 35)

Είναι η λέξη που θα μονομαχήσει και θα νικήσει το λογομάχο-ποιητή (στο ποίημα με τίτλο «*Η ακαταμάχητη βεβαιότητα*», σελ. 35), γιατί χωρίς αυτή δεν υπάρχει το Ποίημα. Κι ακόμα, λέει ο Κακναβάτος:

Είναι που η λέξη

Είναι που εντός του ηχοπυρήνα της
ηχεί η χαοτική εξίσωση του μέλλοντός μας (σελ. 17)

Η διαδρομή εδώ φτάνει στην κορυφή και ο ποιητής χαρτογράφησε όλο το τόξο: Χάος-
άπηχιαχή / άγλωσσος αχός – τριγμός, βυθόθεν ψίθυροι, δίφθογγοι, ρήματα, λέξη, ποίηση –
το Μέλλον του ανθρώπου.

Αξίζει να προσεχτούν οι απαρχές, εκεί στην αδιόρατη ή μάλλον σχεδόν ανήκουστη με-
τάβαση από το άρρητο στον τριγμό:

τούφρες τούφρες θειάφι του άρρητου στα ριζά του ρείθρου

(υπέροχη αυτή η παρήχηση των αλλεπάλληλων φι, θήτα και ρο!).

Το θειάφι του άρρητου... Ο συνειρμός γίνεται αναπόφευκτος με το άρρητο θειάφι, το
Sulphur του Jacob Boehme, στο *Signatura Rerum* (*Η Υπογραφή των Πραγμάτων*), ένα θαν-
μάσιο βιβλίο αλχημείας, μυστικών οραμάτων και διαλεκτικής υλιστικής σοφίας, δημοσιευ-
μένο το 1622.

Το θειάφι του Boehme, λοιπόν, μια από τις τρεις πρωτογενείς μορφές: Sulphur,
Mercurius, Sal – Θειάφι, Υδράργυρος, Άλας νιτρικό. Το Sulphur, το αρχέγονο θειάφι του
άρρητου, κατά τον Boehme, συντίθεται από το Sul και το Phur: Sul είναι η άβυσσος του
Μηδενός απ' όπου πηγάζει ο πόθος, το Phur η ρίζα της ζωής των ουσιών. Το Sul είναι
αδιαχώριστο από το Phur, είναι Sulphur, το Μηδέν που γίνεται Κάτι.

Ο Franz Rosenzweig, εμπνεόμενος από τον Boehme, θα μιλήσει για μετάβαση από το
Μηδέν στο Μη Μηδέν (*L' Etoile de la Redemption*, Seuil, p. 35) που συντελείται μέσα από
ένα «αρχέγονο Ναι» (Ur/Ja) στο Μη Μηδέν και ένα «αρχέγονο Όχι» (Ur/Nein) στο ίδιο το
Μηδέν.

Ur-Ja / Ur-Nein: βυθόθεν ψίθυρος...

Για τον Κακναβάτο «το μηδέν είναι άρρητο» (σελ. 40), είναι «νόθο της ιαχής / πρώιμος
αναγραμματισμός του Χάους» (σελ. 25).

Με το *Χαοτικό Μηδέν των Μη Συναντήσεων* (όπ.π.) ο ποιητής κινείται πέρα από τα
όρια και τους όρους οποιασδήποτε οντολογίας που υποτάσσεται στο απαράβατο ταμπού
του Παρμενίδη:

ου γάρ μήποτε τούτο δαμή είναι μη εόντα

Ό,τι ο Πλάτωνας ονόμασε «πατροκτονία του Παρμενίδη», στο *Σοφιστή* –την αποδοχή
της ύπαρξης του Μη Όντος– ο ποιητής μας την επιτελεί και μάλιστα την υπερασπίζεται,
στο όνομα των νέων επιστημονικών ανακαλύψεων:

ΦΑΝΕΡΟ αν και αόρατο
 με μάζα αιρετική προς τη βαρύτητα
 την αστροκτόνο
 ζητούσε το αντισημαίνον του για να σημανθεί
 κάτι που να υπάρχει ως μη είναι
 κι όμως να υπάρχει
 Κι ήταν ανήσυχος που το 'νιωθε όλος σκιά ο Παρμενίδης
 να τον ζυγώνει αν και αόρατο
 τάχα γιατί είν' έξω απ' το σχήμα του ο χώρος; (σελ. 16)

Χωρίς τον Παρμενίδη δεν θα υπήρχε φιλοσοφία και η κατ' εξοχήν ελληνική διερώτηση περί του Όντος. Χωρίς, όμως, το φόνο του πατέρα της πρώτης φιλοσοφίας και το στοχασμό για το Μηδέν και την αρνητικότητα, θα ήταν αδύνατο να πάμε πέρα από τα όρια του κλειστού κόσμου και του κυκλικού χρόνου, σε ό,τι ο Καρλ Μαρξ ονόμασε πραγμάτωση της Φιλοσοφίας κι ο ποιητής Νίκος Καρούζος «Διερώτηση Ωμέγα».

Στο όνομα του χαοτικού Μηδενός και της αρνητικότητας, γκρεμίζονται τα όρια του Όντος και του Μη Όντος, ο ποιητής, παρά το δηλωμένο θαυμασμό προς τον Σπινόζα, μας ζητάει να πάμε πέρα κι από την *scientia intuitiva*, το τρίτο και ανώτερο είδος γνώσης που, κατά το σοφότατο Εβραίο του Άμστερνταμ, επιτρέπει να συλλάβουμε την ουσία των πραγμάτων κι οδηγεί στο *amor intellectualis Dei* (βλ. σχόλιο 2 της Πρότασης 40/X2 στο Β' Μέρος της Ηθικής):

Δεν έχει σημαινόμενο
 καμιά τους δεν απ' τις οντότητες
 καμιά τους δεν ανακαλεί
 ουδέ καν την ηχηρή διάκριση του ακοντιστή
 Βικέντιου Μπαρούχ Σπινόζα
 νικητή στο πένταθλο
 για κείνη την πρωτιά του –ξέρεις–
 που ονομάσανε *scientia intuitiva*
 Πώς να συναντηθούμε; (σελ. 25)

Χωρίς το Μηδέν και την αρνητικότητα πώς είναι δυνατό να οραματιστούμε και να παλέψουμε για το *Noch Nicht Sein*, γι' Αυτό –που δεν υπάρχει– ακόμα, την Ουτοπία; Όλοι οι οραματισμοί του ποιητή αυτόν τον Ου Τόπον έχουν σαν γεωμετρικό τόπο:

ΕΚΠΛΗΚΤΙΚΟ που το σημείο επαφής ασύλληπτο εντός
 της ταχύτητάς του υπομνηματίζει Ουτοπίαν... (σελ. 55)

6. Το Χάος δεν έχει πύλες, αναγγέλλει χαρμόσυνα από τον πρώτο στίχο των *Χαοτικών* ο ποιητής. Η ουτοπία, όμως, έχει Πύλες και μάλιστα Σκαιές Πύλες, όπως η Τροία, λείει πά-
 λι ο ποιητής:

... ΟΤΙ ΜΗ ΕΧΟΝΤΑΣ ημιθωράκιο
 πάρεξ βορινά της Ουτοπίας
 κοιλαίνομαι ονειρουργώντας
 [...]
 Το εγώ ως πιθανότητα
 παρατείνεται μες την ηχώ του
 με τ' άλλα παυσίπονα της Ουτοπίας
 αιώνες ακυρίευτης πίσω απ' τις
 Σκαιές της Πύλες

Στα τείχη επάνω, στις Σκαιές Πύλες, διαβαίνει πάντοτε όπως και στην *Ιλιάδα*,

αργεννήσι καλυψαμένη οθόνησιν

μ' ένα λευκό μαγνάδι, σαν όραμα εκθαμβωτικό, απίστευτο, η ερωτική Ελένη. Η Ουτοπία δεν υπάρχει δίχως Ελένη. Ο ποιητής στέλνει χαιρετισμό κι ευχή:

Είθε λοιπόν των γενεθλίων του γέροντα ουρανού
 και των ορνιθοφρόνων της Ουτοπίας
 Είθε και είθε που ακόμα υπάρχουν
 αιέν έλανδρος
 αιέν το απερέμφατο Ελένη... (σελ. 41)

Το ερωτικό όραμα της Ελένης στέκει πάντα εκεί, αίτιο και αντικείμενο ασύλληπτο του Πόθου. Μας θυμίζει πάντα την Ουτοπία, την ακυρίευτη αιώνες τώρα και τις Σκαιές Πύλες που μας χωρίζουν απ' αυτή. Η Ελένη –ή όπως κι αν ονομάζεται, Υβόννη ή Μαρία, Ρεβέκκα ή Ραχήλ, Έθελ ή Τζέιν, Ευαγγελίνη ή Μαρκελλίνη, Αικατερίνη – Άννα Λίβια Πλουραμπέλ...

Και οι Δυτικές, οι Σκαιές Πύλες; Ποιες είναι οι Πύλες-Ταμπού που κρατούν ακυρίευτη την Ουτοπία και φευγαλέα οπτασία, ασύλληπτη Εκείνη;

ω Μητέρα... Μήτις Αγαύη Κλυταιμνήστρα
 ίσαμε κλισιοσκόπιο ερωτική (σελ. 35)

λέει ο ποιητής.

Η Μήτις ήταν η Ωκεανίδα, πρώτη γυναίκα του Δία, που την κατάτιε ενσωματώνοντας τη σοφία της κι αποκλείοντας τον κίνδυνο να απειληθεί η εξουσία του από το γιο.

Μήτις: η Μητέρα που κατάτιε ο Πατέρας για να σωθεί από τον ίδιο το Γιο

Αγαύη: η Μητέρα που κατασπάραξε το Γιο

Κλυταιμνήστρα: η Μητέρα που σκότωσε τον Πατέρα και σκοτώθηκε από το Γιο

Οι Σκαιές Πύλες/Ορία έχουν ορθωθεί με την οιδιπόδεια τραγωδία και τη γένεση της Πατριαρχίας. Η Ουτοπία ή θα είναι πέρα από τον Οιδίποδα ή δε θα υπάρξει. Η ελπίδα μας αιωρείται στο Χάος. Γι' αυτό και είναι *ακαταμάχητη*. Μέσα από τη βλακεία της και την Ποίηση πέφτουν τα όρια

Στο κενό πλέει η ακαταμάχητη αβεβαιότητα
[...]

ω η μανία των μαινάδων τότε...

Και τον σπαράζουν τον προναζωραίο κέλητα
τον από ανέμων εύριπο

και πέφτουνε οι Πύλες

κι ορμάει η Παραλογία

άπληστη ναυαρχίδα της φλότας των ονείρων (σελ. 35)

7. Η φλότα των ονείρων, ο στόλος των ελπίδων και πιο μπροστά απ' όλα τα καράβια, σαν ναυαρχίδα, η Παραλογία, η πιο τρελή μας προσδοκία, η Ελπίδα του Ανέλπιστου, να γλιστράει σαν γάτα ερεβομανής και υδρόφιλος, ακάθεκτη, με την ακαταμάχητη αβεβαιότητα του Χάους... Κι από τα καράβια υψώνεται αχός το τραγούδι των πληρωμάτων, σαν το τραγούδι των ναυτικών του Ιπτάμενου Ολλανδού, σαν το τραγούδι των ναυτικών του Μεγάλου Ανατολικού, την ώρα της τρικυμίας, η Δέηση του ίδιου του ποιητή. *Δέηση ή Λάβρυσ*.

Αυτός είναι και ο τίτλος ενός από τα ωραιότερα ποιήματα των *Χαοτικών*.

ΕΤΙ ΔΕΟΜΕΘΑ υπέρ των αθλουμένων
στο όνομα του πυρωμένου οσίου Κάλβου και
των συν αυτώ πυροκροτητών... (σελ. 58)

Η Δέηση είναι Λάβρυσ, αμφίστομος πέλεκυς. Η μία κόψη του πέλεκυ είναι ίδια η δέηση

... υπέρ των αθλουμένων...

... υπέρ των αιτούντων...

... υπέρ των χειμαζομένων...

... υπέρ των αλγούντων...

Η άλλη κόψη, σε κάθε στροφή, κόβει και πιο βαθιά τις σάρκες της ύπαρξης, μέχρι του ερωτικού μυελού των οστέων. Στην πρώτη στροφή εκδηλώνεται η «υστερία ιεροδιακόνου εξ αιτίας ονείρωξης». Η δεύτερη στροφή μιλάει ξανά για τη βροντώδη πυρίτιδα που ο ποιητής ονομάζει Ελένη. Στην τρίτη στροφή φανερώνεται ο «αγεώργητος έρωτας των εσπαρμένων στο αστρικό μεσοδιάστημα εραστών». Και στην έσχατη στροφή κόβεται ο γόρδιος δεσμός της οιδιπόδειας τραγωδίας και της πατριαρχίας:

Εκ και έτι δεόμεθα υπέρ των αλγούντων
στο όνομα του κοφτερού μπαλτά της Κλυταιμνήστρας
του σχισμένου κρανίου του Αγαμέμνονα
του πνιγμού της Ηλέκτρας στ' άβαθα της Στυγός
Στο όνομα του ρημαγμένου πέους της Ιοκάστης
στο όνομα των τύψεων του κολπικού Οιδίπου
φοβίας του Ιουδαίου Φρόνυτ (σελ. 59)

Αυτή είναι η Δέηση του Έκτορος Κακναβάτου. Η Λάβρυσ ενός προσωκρατικού του 21ου αιώνα.

... υπέρ των αθλουμένων ποιητών
 ... υπέρ των αιτούντων τον Έρωτα
 υπέρ των χειμαζομένων εραστών
 μέσα στο Σύμπαν
 ... υπέρ των αλγούντων τέκνων του
 Οιδίποδα

ΠΑΝΤΩΝ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΥΜΩΝ

Στις πλαγιές του Χάους φτιάχνει ξανά ένα πλάσμα του Χρόνου (σελ. 14), το Ποίημα του Χάους. Από την αστρική ηχώ –ο αστρογλωδυναμολόγος– πλάθει ξανά

ένα φωνήεν
 ένα λαγήνι
 μια αγρύπνια (σελ. 63)

Ένα φωνήεν οξυκόρυφο – σαν το Χάος
 Ένα λαγήνι – που περιβάλλει το κενό του Πραγματικού «το μη
 ευκλείδειο κενό του μέλλοντός μας» (σελ. 45)
 Μια αγρύπνια μέσα στο Χάος.
 Μια αγρύπνια για το μέλλον του ανθρώπου.

